

Přívlastek několikanásobný, nebo postupně rozvíjející?

Ivana Svobodová, Ústav pro jazyk český v Praze

svobodova@ujc.cas.cz

Klíčová slova: přívlastek několikanásobný, přívlastek postupně rozvíjející, adjektiva vztahová, adjektiva jakostní

Key words: coordinative attribute; gradually developing attribute, relational adjectives, qualitative adjectives

Coordinated or Subordinated Attributes?

The paper deals with the coordinative attribute and the gradually developing attribute, providing guidance on how to distinguish between the two types of attributes.

Asi nikoho nepřekvapí, že interpunkční dotazy, zvláště na interpunkční čárku, jsou nejfrekventovanějšími vůbec. Z nich k poměrně častým patří dotazy na čárku u víceslovného přívlastku. U něj je třeba zvážit, zda jde o postupně rozvíjející, nebo několikanásobný. Jak ukazuje databáze e-mailových dotazů i mé dlouholeté zkušenosti z telefonického poradenství, existují opravdu spojení, kdy není zcela jednoduché rozhodnout, o který typ přívlastku jde. Koneckonců to signalizují *Pravidla českého pravopisu* i *Internetová jazyková příručka*. Mezi tazateli bývají také žáci, kteří se dostali do sporu s vyučující/m. Ve většině případů jde o diktátové věty, viz např. (upraveno): „V diktátu byla věta *Byl krásný(,) slunný den*, v níž polovina naší třídy udělala chybu. Podle učitelky jde o několikanásobný přívlastek, já si myslím, že je to přívlastek postupně rozvíjející. Slova *krásný* a *slunný* nemají přece stejný význam, takže to být několikanásobný přívlastek nemůže. Učitelka nám řekla, že máme napsat do Ústavu pro jazyk český, a pokud nám potvrdíte naši domněnku, uzná svoji chybu a opraví nám známky.“ – „Je nutné ve větě *Nebyla to žádná ošklivá vlhká díra plná konečků žížal...* oddělovat čárkami adjektivní přívlastky *ošklivá* a *vlhká*? Vyučující tvrdí, že se jedná o několikanásobný větný člen, podle mě to je přívlastek postupně rozvíjející. Kdo má pravdu?“

Opravit známku je opravdu to nejmenší, horší už je vysvětlit, proč dané spojení je, nebo není přívlastkem několikanásobným. Poměrně podrobný i výstižný popis obou druhů přívlastku lze nalézt v kapitole *Z České interpunkce* z pera M. Sedláčka, jež je obsažena v příručce *Praktické kapitoly ze spisovné češtiny*.¹ Protože není běžně dostupná, vyberme z ní to podstatné.

Vždy jde o přívlastek **postupně rozvíjející**, jestliže je přívlastek tvořen přídavným jménem ve spojení se zájmenem/zájmeny nebo číslovkou: *naše velká budova, tato*

¹ Ústav pro jazyk český, Praha 1987, s. 5–12.

naše velká budova, tyto naše dvě velké budovy. Stejně tak tomu je u dvou adjektiv, z nichž obě jsou vztahová: *pražská panelová zástavba, tažné ocelové lano, včerejší rozhlasová hra* nebo první je jakostní/hodnotící a druhé vztahové: *stará panelová zástavba, dlouhé ocelové lano, nová rozhlasová hra.*

Za **přívlastek několikanásobný** lze označit spojení přídavných jmen, která se sice vážou k jednomu substantivu, ale která označují různé osoby, předměty (různé denotáty) *čeští, slovenští, polští spisovatelé; žlutý, červený a fialový tulipán.*

Za několikanásobný se považuje i přívlastek, pokud adjektiva mají podobný lexikální význam a vážou se k jednomu denotátu: *příjemná, milá, sympatická dívka; zábavná, humorná, žertovná příhoda.* Vícečlenný přívlastek lze hodnotit jako několikanásobný též tehdy, pokud adjektiva sice synonymy nejsou, ale podávají různorodou charakteristiku osoby nebo věci: *vytáhlý, hubený, kostnatý mladík; hustý, drobný, vytrvalý déšť; platný, úplný, nepoškozený doklad.* O tom, že jde o přívlastek několikanásobný, se lze přesvědčit tím, že pořadí jednotlivých složek lze prohodit: *drobný, hustý, vytrvalý déšť* nebo *vytrvalý, drobný, hustý déšť, ...* a že mezi poslední dvě lze vložit slučovací spojku: *hustý, drobný a vytrvalý déšť.*

Spojení *krásný, slunný den*, jež bylo předmětem prvního dotazu, považujeme za přívlastek několikanásobný. Je pravda, že adjektiva synonymy nejsou, v tom má žákyně pravdu. Pořadí obou složek však lze zaměnit: *byl slunný, krásný den* a lze vsunout mezi ně spojku *a*.

Problematická jsou ta spojení, v nichž se setkají dvě přídavná jména jakostní významově od sebe hodně vzdálená, např. *malý(,) žlutý míč, dlouhé(,) černé vlasy.* Vždy jde o přívlastek postupně rozvíjející, pokud druhý jev stojí v kontrastivním postavení vůči prvnímu: *Jirka si hraje s malým žlutým míčem, bratr s velkým žlutým míčem. – První dívka měla dlouhé černé vlasy, druhá krátké černé vlasy.* V ostatních případech lze takový přívlastek považovat jak za postupně rozvíjející, tak několikanásobný. To platí i o spojení v druhém dotazu: *ošklivá(,) vlhká díra.*

Existují případy, kdy rozlišení obou typů přívlastků má vliv na význam sdělení: *další(,) účinnější lék, druhé(,) rozšířené vydání.* Chceme-li sdělit, že první lék byl již účinnější a ten další také, že vydání vyšlo již po druhé rozšířené, jde o přívlastek postupně rozvíjející. Pokud chceme říct, že účinnější lék byl až ten další, že rozšířené vydání bylo až to druhé, je to přívlastek postupně rozvíjející.

Vyučující by měli pečlivě zvažovat, která spojení více přídavných jmen jakostních do diktátu zařadit. V případě, že využívají texty z umělecké literatury, měli si být vědomi toho, že u některých spojení mohou být možná dvě řešení.